

נוטל לעצמו, אף שללכם — כל אחד ואחד יטול לעצמו.

טובא היינן [רבים יותר הם], שהרי יש כאן י"ב מסעות!

ומבארין: מה שנאמר בפסוק "צהלי קולך בת גלים", אין זה אחד מן המסעות, אלא נביא הוא דקאמר לה לכנסת ישראל: צהלי קולך בת גלים, בתו של אברהם יצחק ויעקב, שעשו מצות רבות כגלי הים.

אמרו לו: והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו, שהרי כשהגלה סנחריב את עשרת השבטים, נטל מהם את ממונם, והיאך אנו מותרים ליטול אותו ממון לעצמנו? (256)

אמר להם: "כמשק גבים שקק בו" [הרי זה כאילו צינורות שמזלפים מים נובעים השקו באותו ממון — וטיהרוהו]. מה גבים הללו, מעלין את האדם מטומאה לטהרה, על ידי שטובל במים שבהם, אף ממונם של ישראל, כיון שנפל ביד גוים — מיד טיהר, ומותר לישראל אחר (257).

וכן מה שנאמר "הקשיבה לישה", אין זה אחד מהמסעות, אלא כך אמר הנביא לכנסת ישראל: מהאי, מסנחריב, לא תסתפי [אל תחששי]. אלא איסתפי מנבוכדנצר הרשע, דמתיל כאריה [שנמשל לאריה]. שנאמר עליו בספר ירמיה: "עלה אריה מסבכו וגו'". וזהו שנאמר כאן "הקשיבה לישה", ש"ליש" הוא ארי.

אמר רב הונא: עשר מסעות נסע אותן רשע באותו היום (258). שנאמר: "בא על עית, עבר במגרון, למכמש יפקוד כליו, עברו מעברה, גבע מלון לנו, חרדה הרמה, גבעת שאול נסה", "צהלי קולך בת גלים, הקשיבה לישה, עניה ענתות, נדרה מדמנה, ישבי הגבים העיזו".

ומאי היא מה שנאמר בפסוק "עניה ענתות"? צא-א

אף זה אינו אחד מהמסעות, אלא שעתידי ירמיה בן חלקיה ומתנבא עלה [על נבוכדנצר] ממקום ששמו ענתות [ו"עניה" לשון דיבור ונביאות היא] (259). דכתיב: "דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר

ותמהינן: הני, המסעות שנמנו בפסוקים אלו,

258. והיינו כדלהלן, שנודרו אותו רשע והלך מהלך עשרה ימים ביום אחד, כי איצטגנינו אמרו לו שרק אם ילחם בה בירושלים באותו יום — יכשנה. אבל כשעמד בנוב, וראה שירושלים עיר קטנה היא, לא חש להלחם עליה מיד. מהרש"א.

מעורב בו ממון עשרת השבטים, ששללוהו מהם חיל סנחריב.

259. וענין זה קשור למקרא שלפניו "הקשיבי לישה", שמדבר על כך שיבוא נבוכדנצר. והיינו, שאז, כשיבוא, יתמו זכות אבות. והדבר תלוי בך, אם תקשיבי לנבואת של ענתות, שהוא ירמיהו הנביא. מהרש"א.

256. יש להקשות, למה בתחילה שאלו אם לבזוז או לחלוק, ורק אחר כך שאלו היאך מותרים באותו ממון. הרי מיד בתחילה היה להם לשאול היאך מותרים באותו ממון, ורק לאחר מכן יש מקום לשאול באיזה אופן יטלו את השלל! ועיי' בערוך לנו מה שיישב בזה [הובא בחדושי הגאונים].

257. היינו מדין יאוש בעלים, כדין המציל מן הנהר ומן הגייס, שאין צריך להחזיר. מהרש"א.

בענתות בארץ בנימין.

ותמהינן: היאך אנו דורשין שהמקרא "הקשיבי ליש" מדבר בנבוכדנצר, מי דמי [וכי הדבר דומה?], הרי התם, במקרא שבספר ירמיה, נמשל נבוכדנצר לארי, ואילו **הכא כתוב ליש!**

אמר רבי יוחנן: **ששה שמות יש לארי, אלו הן: ארי, כפיר, לביא, ליש, שחל, שחין.** ואם כן, היינו ארי, היינו ליש.

ותמהינן: **אי הכי, ש"בת גלים, "לישה", ו"ענתות", אינן מן המסעות, הרי בצרו להון [פחתו להם] המסעות מעשרה, שהרי נותרו רק תשעה מסעות!**

ומבארין: **"עברו מעברה" — תרתי נינהו [שני מקומות שונים הם].**

ומאי האי דכתיב בהמשך המקרא: **"עוד היום כנב לעמך?"**

אמר רב הונא: **עד אותו היום נשתייר עדיין עונש על ישראל מעונה של נוב** (260) עיר הכהנים, שהרג דואג בפקודת שאול את כל הכהנים שהיו שם. ואילו היה נלחם סנחריב בירושלים באותו היום, היה כובשה.

אמרי ליה **כלדאי** [החוזים בכוכבים]

לסנחריב: **אי אזלת האידנא** [אם תלך היום] — **יכלת לה** [תוכל לה. תכבשנה]. **ואי לא** [ואם לא תלך היום] — **לא יכלת לה** [לא תוכל לכבשה].

אורחא דבעא לסנויי בעשרה יומא, סנא בחד יומא [דרך שבדרך כלל צריכה לקחת עשרה ימי הליכה, הלך הוא ביום אחד]. ואלו הם אותם עשר מסעות שנמנו לעיל.

כי מטו לירושלם [כשהגיעו לירושלים], **שדי ליה ביסתרקי** [הניחו עבורו לבושים זה על זה לגובה] **עד דסליק ויתוב מעילוי שורה** [עד שעלה וישב גבוה יותר מהחומה], **עד דחזויה לכולה ירושלם** [עד שיכול היה לראות את כל ירושלים].

כי חזייה — איזוטרי בעיניה [כשראה אותה — נעשית קטנה ובזויה בעיניו].

אמר: **הלא דא היא קרתא דירושלם דעלה ארנישית כל משיריתי** [זו היא העיר ירושלים, עליה הטרחתי את כל חילי], **ועלה כבשית כל מדינתא** [ובשבילה כבשתי את כל המדינה]? **הלא היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא דכבשית בתקופ ידי** [הרי היא קטנה וחלשה מכל כרכי העמים שכבשתי בחוזק ידי]!

עלה וקם ומניד ברישיה, מוביל ומייתי

בערב הפסח, שבכמה שעות צריכים הכהנים לזרוק דם ולהקטיר חלבים עבור כל ישראל. ואולי על ידי הריגת כהני נוב נתבטלו ישראל כמה דורות מלהקריב הפסח, ובוה נתגדל עון הריגתם, עד שנשאר ממנו עוד בימי חזקיה. והנה אותו היום שבא סנחריב — ערב פסח היה, שהרי בלילה שאחריו נהרגו הוא וכל חילו,

260. יש להבין, למה דווקא עד אותו היום נשתייר מעונה של נוב.

וביאר בערוך לנר, שהרי העון היה על שנהרגו הכהנים שבנוב, ועיקר החטא היה שעל ידי כך בטלה העבודה בבית המקדש. והנה ביטול העבודה הוא בעיקר בערב הפסח. כי בשאר הימים די ככהנים מועטים. מה שאין כן

[כיון שלן הריב, דהיינו, שעבר לילה על הריב, בטל הריב⁽²⁶⁴⁾]. וכמו כן כאן, מפני שלא נכבשה בו ביום, לא הצליח כבר למחרת.

והיות והזכירה הגמרא את ענין עוון נוב, מדברת הגמרא עוד בענין זה.

כתוב בספר שמואל: "וישבי בנב אשר בילידי הרפה, ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת, והוא חגור חדשה, ויאמר להכות את דוד".

מאי "וישבי בנב"?⁽²⁶⁵⁾

אמר רב יהודה אמר רב: איש שבא על עסקי נוב.

שכך היה מעשה, כפי שמסופר בספר שמואל [פרק כא]:

כשברח דוד משאול, הגיע לנוב עיר הכהנים,

בידיה על טור בית מקדשא דבציון, ועל עזרתא דבירושלם [עמד, והיה מגיד בראשו, ומוליך ומביא בידו על הר בית המקדש שבציון, ועל העזרה שבירושלים].

אמרי [אמרו] אנשי חילו: נישדי ביה ידא האידינא [נשלח בה יד היום]!

אמר להו סנחריב: תמהיתו [תימה הוא] להלחם היום, שהרי אנו עייפים מן הדרך! (261) (262)

למחר אייתי לי כל חד וחד מינייכו גולמו הרג מיניה⁽²⁶³⁾ [למחר יביא לי כל אחד מכם חתיכה מן החומה], ונבקענה!

מיר: "ויהי בלילה ההוא, ויצא מלאך ה', ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף. וישכימו בבקר, והנה כלם פגרים מתים".

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי [זהו שאומרים האנשים]: בת דינא — בטל דינא

263. רש"י פירש, ש"גולמו הרג" היינו חתיכה של חומה בלשון פרסי. ובערוך גרס "גולמהרג", במילה אחת. ופירש: "גלם" — חותם שבטבעת. "הרג" — סיד של חומה. "מינה" — מן החומה. וכך אמר להם: למחר יביא כל אחד מכם מסיד החומה כמלוא טבעתו, והיא תיפול ותיהרס.

264. והיינו משום שמחמת העיכוב יתכן שימצא לימוד זכות. כך גם כאן, אמנם עון נוב היה מקטרג, אבל מחמת העיכוב נמצאו לישראל מלמדי זכות וסניגורין, וניצלו. מהרש"א.

265. כי גבי סף שהיה מילידי הרפה, וכן גבי גלית, כתוב שהיו בגוב [בגימ"ל]. ואילו כאן כתוב "נוב", בנו"ן. ולמה שינה הכתוב? מהרש"א.

והלילה ההוא היה ליל פסח, כדאיתא במדרש. ולכן, אם באותו יום היה נלחם בירושלים, היה מנצח, מפני שבערב פסח מתעורר ביותר עונה של נוב. אבל משעבר אותו יום, ניצולו ישראל, שאז בא ליל שימורים לישראל, ונסתלקו המקטרגים.

261. כך פירש רש"י. וכיד רמה פירש "תמהיתו" — עכשיו תמהים אתם, ואין לבבכם מיושב להלחם בה, שעדיין לא ראיתם את העיר. לינו הלילה, ולמחר נכבשנה.

262. לכאורה הדבר תמוה, שהרי איצטגנינו אמרו לו שדווקא באותו יום ינצח, ואיך דחה את הדבר משום חולשא דאורחא? ועיי' בחידושי הגאונים מה שהביא בשם מצודת דוד.

ונתן לו אחימלך הכהן חרב וצידה לדרך. לאחר מכן סיפר על כך דואג לשאול, ואז ציוה עליו שאול להרוג את הכהנים, והרג שאול את כל אנשי נוב. ובעוון זה נהרג דואג האדומי, ונהרגו שאול ושלשת בניו כשנלחמו עם פלישתים.

אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד: עד מתי יהיה עון זה, של נוב עיר הכהנים, טמון בידך? שהרי על ירך נהרגה נוב עיר הכהנים, ועל ירך נטרד דואג האדומי, ועל ירך נהרגו שאול ושלשת בניו! (266)

במה רצונך להענש, האם בכך שיכלו זרעך, או שתמסר אתה ביד אויב?

אמר לפניו: רבוננו של עולם! מוטב אמסר אני ביד אויב, ולא יכלה זרעי.

יומא חד נפק לשכור בזאי [יום אחד יצא דוד לצוד חיות ועופות] (267).

אתא שטן ואידמי ליה כטביא [בא השטן, ונדמה לו כצבין]. פתק ביה דוד גירא — ולא מטייה [ירה בו דוד חץ, ולא השיגו].

משכיה [משך אותו] השטן באופן זה, עד

דאמטייה [שהביאו] לארץ פלשתים.

כדחזייה [כשראה אותו] ישבי בנוב, שהיה אחיו של גלית, אמר: היינו האי דקטליה לגלית אחי [הנה זה שהרג את גלית אחי].

כפתיה [כפת אותו], קמטיה ואותביה ושדייה תותי בי בדייא [הכניעו תחת בד שמועכין בו זיתים, וישב עליו למעכו] (268).

אתעביד ליה ניסא [נעשה לו נס], מכא ליה ארעא מתותיה [ונתרככה הארץ תחתיו] (269), ולא נידוק (270).

היינו דכתיב בספר תהלים, שאמר דוד: "תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסלי".

ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה [בין השמשות של ערב שבת היה]. אבישי בן צרויה הוה קא חייה רישיה בארבעא גרבי דמיא [חפף את ראשו בארבעה סאין של מים], חזינהו כתמי דמא [וראה בהם כתמי דם].

איכא דאמרי: אתא יונה, איטריף קמיה [באה יונה, והיתה טורפת ומחבטת עצמה לפניו, והומה ומצטערת]. אמר אבישי:

כמו בגד, והניחו תחת הכסת, וישב עליו.

269. עוד פירש רש"י, שנשפלה הקרקע כעין גומא, והגינה עליו.

270. כתב בבן יהוידע, הא דעשה לו הקב"ה נס זה קודם שהפך תפילתו, אף שדוד קבל עליו דבר זה, היינו משום שמין מיתה זה שרצה להמיתו הוא כעין חנק, והצילו הקב"ה מכך, כדי שלא יאמרו שחטא בבת שבע, שהיא אשת איש, שמיתתו בחנק.

266. והיינו כדכתיב "גם ענוש לצדיק לא טוב". שהוא גרם להם שיענשו מחמת הרעה שעשו לו. ועיי' בבאר שבע שהוכיח מסוגיין שאדם שנהרג שלוחו בדרך, מחוייב כפרה. כי הכא, שנענש על שמחמתו נהרגו כהני נוב.

267. כך כתב בערוך. כי "שכר" היינו רשת. כמו "כל עושי שכר אגמי נפש" [ישעיה יט י']. וגן בלשון ישמעאל — בו. והיינו, שהלך לצוד חיות ועופות על ידי רשת וגן [שצדים בעזרתו עופות].

268. כך פירש רש"י. וביד רמה פירש, שקימטו

כנסת ישראל ליונה אימתילא (271) [נמשלה], שנאמר: "כנפי יונה נחפה בכסף", שמע מינה, דוד מלכא דישראל בצערא שרי [שרוי בצער] (272).

אתא לביתיה — ולא אשכחיה [הלך אבישי לביתו של דוד, ולא מצאו שם].

אמר בליבו, תנן: אין רוכבין על סוסו של מלך, ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשין בשרכיטו.

בשעת הסכנה מאי, האם אז מותר? (273)

אתא שאיל בי מדרשא [בא ושאל בבית המדרש], אם מותר לרכב על סוסו של מלך בשעת הסכנה.

אמרו ליה: בשעת הסכנה — שפיר דמי.

רכביה לפרדיה [רכב אבישי על פרדו של המלך], וקם ואזל, קפצה ליה ארעא [נתקצרה לו הדרך] (274).

בהדי דקא מפגי [תוך כדי שהיה מהלך], חזייה לערפה אמיה [ראה את ערפה אמו של ישבי] דהוות נוולא [שהיתה טוהה].

כי חזייתה, פסקתה לפילכה, שדתיה עילויה, סברא למקטליה [כשראתה אותו, ניתקה את הפלך שהיה בידה, וזרקתו עליו, כי חשבה להרגו כך].

כשראתה שלא פגעה בו, אמרה ליה: עלם, אייתי לי [הבא לי] את הפלך!

פתקיה בריש מוחה [זרקו אבישי על ראשה], וקטלה [והרגה].

271. כי היונה מזדווגת רק לבן זוגה, וכתוב "כנפי יונה נחפה בכסף", כמו כן ישראל, נחפו במצוות ובמעשים טובים. מהרש"א.

272. בנמוקי יוסף [סוף פרק ד' מיתות] הקשה, למה אין בכך משום איסור ניהוש? ותירץ, שאין זה נחש, לפי שלא סמך אבישי על כך לגמרי, אלא סימנא בעלמא הוא דנקיט ליה. והרי זה כמו שנהגו שלא לישא נשים במילואה של לבנה לסימן טוב. עיי"ש שהאריך בעניינים אלו.

273. לכאורה הדבר תמוה. שאף אם מחמת שהיה אבישי בהול למהר להציל את דוד, לכן היה צריך פרד, שהוא קל ברגליו יותר מן הסוס, מכל מקום, וכי לא היה לו פרד אחר, עד שהוצרך דווקא את פרדו של המלך דוד? וכתב הערוך לגר, שהרי איתא בירושלמי במס' כלאים [פרק ח]: ואין רוכבין על הפרד

מקל וחומר מכלאי בגדים. ושואלת הגמרא מהאי דכתיב בבני דוד "וירכבו איש על פרדו", ומתרג' אין למדין מן המלכות. ופריך עוד ממה שאמר דוד "והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי", ומתרג' האי, אותה פרדה, בריה מששת ימי בראשית היא, ואינה כלאים מסוס וחמור.

ולכן אבישי, שצדיק היה, לא רצה לרכב על שום פרד, רק על אותו של דוד, שהוא בריה מששת ימי בראשית.

ועיי' בכך יהודע שפירש ענין זה באופן אחר.

274. "קפצה" מלשון "לא תקפוץ את ירך". והיינו, שנתקצרה הדרך.

וביד רמה הביא עוד לפרש, ש"קפצה" לשון דילוג הוא. כלומר, שנעשה לו נס, וקלו רגלי הפרד להלך, והגיע מיד לארץ פלשתים, עד שנראה היה כאילו דלגה לו הארץ שעמד עליה עד ארץ פלשתים.

כד חזייה [כשראה אותו⁽²⁷⁵⁾] ישבי בנוב,
אמר: השתא הוּוּ בי תרין, וקטלין לי [עתה
יהיו שנים נלחמים בי, ויהרגוני]!

פתקיה לדוד לעילא [זרק את דוד למעלה
באור], ודין ליה לרומחיה [ונעץ את הרומח
תחתיו, כשחודו כלפי מעלה]. אמר בליבו:
ניפול עלה — ונקטל [יפול דוד על הרומח,
ויהרג]⁽²⁷⁶⁾.

אמר אבישי שב, ועל ידי כך אוקמיה
[העמידו] לדוד בין שמיא לארעא, ולא נפל.
ותמהינן: ונימא ליה איהו [שיאמר דוד עצמו
שב, ויציל את עצמו]!?

ואמרינן: אין חבוש מוציא עצמו מבית
האסורין. והיינו טעמא, משום שאין דעתו
מכוונת לומר את השם⁽²⁷⁷⁾.

בינתיים, על ידי אמירת השם נתרחקו מן
המקום.

אמר ליה יואב לדוד: מאי בעית הכא [מה
אתה עושה כאן]?

אמר ליה: הכי אמר לי קודשא בריך הוא,
שעלי לבחור במה להענש, והכי אהדרי ליה
[וכך עניתו לו], שרצוני שאמסר ביד אויב.

אמר ליה: אפיך צלותיך [הפוך תפילתך,

ובקש להענש בכך שיכלה זרעך], כי מה לך
בצער בניך? כך אומרים האנשים: בר בריך
קירא ליוזבון [בן בנך ימכור שעוה⁽²⁷⁸⁾] —
ואת לא תצטער⁽²⁷⁹⁾.

אמר ליה: אי הכי — סייע בהדן [אם כן,
סייע בידי על ידי תפילתך, שישנה הקדוש
ברוך הוא את עונשי].

היינו דכתיב: "ויעזר לו אבישי בן צרויה",
ואמר רב יהודה אמר רב: שעזרו בתפלה.

אמר אבישי שוב שב — ואחתיה [והוריד
את דוד, שהיה תלוי עד אז בין שמים
לארץ].

הוה קא רדיף ישבי בתרייהו [רדף ישבי
אחריהם].

כי מטא קובי [כשהגיעו לכפר ששמו קובי,
הנמצא בין ארץ פלשתים לארץ ישראל],
אמרי [אמרו דוד ואבישי זה לזה]: קום ביה
[עמוד כנגדו], ואל תברח, ונכנו יחד. שהם
היו בקיאים בשמות המקומות, ולכן אמרו
ששם המקום רומז לכך, שיוכלו לעמוד
כנגדו ולהרגו.

ומכל מקום עדיין חששו מפניו, והמשיכו
לברוח.

כי מטא למקום ששמו בי תרי, אמרי: בתרי

277. כך פירש רש"י. ועיי' בריא"ף.

278. כך פירש רש"י. וביד רמה פירש, מוטב
יבוא בנך לידי עוני עד שיצטרך למכור פרי
שבראשי דקלים, ואתה לא תצטער.

279. עיי' בעיון יעקב שביאר מה סבר דוד
מתחילה, וטענת אבישי.

275. כך משמע מרש"י, והכי איתא בילקוט.
אבל ביד רמה פירש, דהיינו שראה שהרג אבישי
את אמו.

276. אף שודאי יכול היה להרגו בידים, עשה כך
כדי להראות גבורתו, ולשחק בדוד כציפור. יד
רמה.

אליעזר עבד אברהם — דכתיב כשהלך לחפש אשה ליצחק, שאמר ללבן ובתואל: "ואבא היום אל העיין". למימרא, דההוא יומא נפק [מוכח, שבאותו היום יצא מלפני אברהם, וכבר באותו יום בא לארם נהרים⁽²⁸¹⁾].

יעקב אבינו — מנין לנו שקפצה לו הדרך?

דכתיב: "ויצא יעקב מבאר שבע וילך צא-ב חרנה", משמע, שהגיע לחרן. ומצד שני כתיב: "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש", ואותו מקום הוא בית אל, משמע שלא הגיע לחרן, אלא לן בדרך בבית אל!

אלא, כך היה המעשה. באמת הגיע יעקב לחרן. כי מטא [כשהגיע] לחרן, אמר בליבו: אפשר [האם יתכן כדבר הזה], שעברתי על המקום שהתפללו בו אבותי, בית אל, ואני לא התפללתי בו?

בעי למיהדרר [רצה לחזור על עקבותיו, וללכת לבית אל].

כיון דהרהר בדעתיה למיהדרר [כיון שרק הרהר בדעתו לחזור] — קפצה ליה ארעא. מיד — "ויפגע במקום". שהלשון "ויפגע במקום" משמע שמיד פגעו ומצאו המקום, ונתקרב אליו.

גוריינ קטלוח לאריא [שני גורים הרגו את האריה]. ששם המקום רומז לכך.

אמרי ליה לישבי: זיל אשתכח לערפה אימיד בקיברא [לך ומצא את ערפה אמך בקברה], שהרגנוה.

כי אדכרו ליה שמוא דאימיה, כחש חיליה, וקטליה [כשהזכירו לו את שם אמו⁽²⁸⁰⁾], תשש כחו, והרגוהו.

היינו דכתיב: "אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל".

תנו רבנן: שלשה אנשים היו, שקפצה [שנתקצרה] להם הארץ:

אליעזר עבד אברהם,

ויעקב אבינו,

ואבישי בן צרויה.

ועתה מבארת הגמרא מנין לנו שקפצה להם הדרך:

אבישי בן צרויה — הא דאמרן [זה שאמרנו לעיל, שכשרכב על הפרדה לחפש את דוד, קפצה לו הדרך].

281. המזרחי בפירוש החומש כתב, שהמילה "היום" יתירה היא. למימרא שבאותו יום יצא, ובאותו היום כבר בא.

וברמת שמואל הקשה, למה לא נרמז הדבר כשמספר הכתוב שבא לשם, ונרמז רק כשסיפר הדברים לבתואל ולבן?

וכתב, שאפשר שנרמז הדבר גם בתחילה. שהרי אמר אליעזר בתפילתו "הקרה נא לפני

280. לכאורה הכוונה שבישרו לו שנהרגה. אבל אם כן, העיקר חסר מן הספר.

וכתב המהרש"א הכוונה, שכשהזכירו לו את אמו בשם זה, "ערפה", כחש כחו. כי הוא שם גנאי, כדאיתא במס' סוטה [מב ב]: למה נקרא שמה ערפה, שהכל עורפין אותה מאחריה. שהפקירה עצמה כבהמה, פנים כלפי עורף.